

De Baardmezen van 1965

G. HANEKAMP EN A. SMIT.

Het zal, menen wij, onze mede-vogelaars, die opereerden in de rietjungle rond de Knardijk, wel net zo vergaan zijn als ons: we vonden het in het begin wel leuk, Baardmeesjes te vangen en te ringen, maar hadden in het achterhoofd de gedachte dat we er, met uitzondering misschien van plaatselijke terugvangsten, wel nimmer meer iets van zouden horen. Er was een duidelijke reden voor dit pessimisme. Vanaf 1911 tot en met 1964 waren er 2435 Nederlandse Baardmezen van een ring voorzien en hiervan werden er maar 14 teruggemeld, uitsluitend nabij de oorspronkelijke ringplaatsen Zwarte Meer en O-Flevoland.

Het liep nu echter anders. Reeds in september 1965 bereikten ons berichten, dat er langs de kust van Noordholland Baardmezen waren gesignaleerd. In oktober druppelden op het Vogeltrekstation de eerste terugvangsten van importantie binnen. Buiten de lokale terugmeldingen werden 18 gevallen van verder-weg geregistreerd, waaronder zelfs vijf Engelse. Beide berichten, die op weg- en doortrek wezen, bevestigden onze eigen Oost-Flevolandse waarnemingen in september 1965.

Allereerst iets over onze ervaringen bij het vangen. We begonnen eind juli en allerm minst met de bedoeling Baardmezen te bemachtigen. Onze eerste vangplaats lag in de buurt van gemaal Lovink, onder de rook van Harderwijk. Ofschoon we hier al jaren achtereen vrij intensief op rietvogels hadden gevangen, waren daar ter plaatse door ons nog nooit Baardmezen gesignaleerd, met uitzondering van één paartje in 1964. We hadden nauwelijks de netten opgesteld op onze oude, vertrouwde plek, een lange

gang door het riet, toen we al spoedig het tingelend geroep van Baardmezen hoorden. We vingen op die dag, naast vele Kleine karekieten, Rietzangers, Rietgorzen en enkele Blauwborsten, 42 Baardmezen. Negen exemplaren hiervan waren overjarig, de mannetjes in het bezit van een duidelijke Chinese snor en de vrouwtjes eveneens volkomen uitgekleurd en met versleten staartpennen. Merkwaardig genoeg beten deze overjarige vogels de spits af, de rest van de Baardmezen werd door ons als „eerstejaars” gekenmerkt; ze werden later op de dag gevangen. Voorzover we het ons kunnen herinneren, bezaten al deze vogels een gevlekte bovenzijde. De jonge mannetjes droegen, inplaats van de uitgegroeide snor, een korte, zwarte teugel en hadden een lichtgele snavel. De snavels van de vrouwtjes waren bruinachtig gekleurd.

Nu we de notities in ons veldboekje nog eens bekijken, valt het ons op dat, met uitzondering van de eerste negen overjarige vogels, die getweeën of gedrieën werden gevangen, de eerstejaars Baardmezen in groepjes van vier tot zeven uit het net werden gevist. Het is zeer wel mogelijk, dat deze groepjes de uitgevlogen jongen van één, en wel het eerste broedsel waren.

De dag daarop bevonden we ons in de buurt van km-paal 13 op de Knardijk, waar weer een 40-tal Baardmezen werd gevangen, naar onze mening allemaal eerstejaars vogels, weer in groepjes van 5 tot 7 stuks. Onze volgende pogingen, nu meer doelgericht, geschieden eind september. Het gedrag van de Baardmezen was nu anders dan dat van juli. De julivogels bleven vrijwel steeds laag door het riet foerageren.

Fig. 1. *Terugmeldingen van in Nederland geringde Baardmezen in de periode van 20-10-1965 t/m 22-2-1966.*

Nu showden de vogels hun karakteristieke vlucht, d.w.z. opstijgen, een eindje vliegen op hun onbeholpen lijkende manier en iets verderop weer dalen, steeds onder het voortdurend tingelend geroep. We konden er de klok haast op gelijk zetten: 's morgens om 8 uur begon de show en om 11 uur was het weer afgelopen. Daarna scharrelden de Baardmezen weer door het riet, daarbij laag bij de grond blijvend. De vogels bleken dikwijls erg ril te zijn. Soms vlogen ze in groepjes op, zich in spiraalvormige vlucht opschroevend tot een grote hoogte, net of ze zichzelf letterlijk en figuurlijk opwonden om die mentaliteit te verkrijgen, nodig om zich verder weg te verplaatsen. Waren ze hoog genoeg, dan verplaatsten ze zich horizontaal en verdwenen uit het gezicht. Dikwijls echter schroefden ze zich niet hoog genoeg op en eindigden ze hun verticale vlucht, om weer in het riet terug te vallen.

Het bleek nu bijzonder moeilijk, de juiste ouderdom van de Baardmezen te bepalen. We vingen 279 exemplaren. De meeste mannetjes waren uitgekleurd. Van twee van hen echter waren de kop, mantel, vleugels, borst en buik als van het vrouwtje. De mantel was niet gevlekt, in plaats van een baard droegen ze een dofzwarte teugel, zwarte onderstaart en bruingle snavel. Deze werden als eerstejaars mannetjes genoteerd. Het vaststellen van de ouderdom bij de vrouwtjes was nog moeilijker. We vingen exemplaren met zowel gevlekte als ongevlekte rug en mantel. In beide gevallen bezaten ze ofwel een okerkleurige dan wel een bruinachtige snavel, zodat we echt niet konden zien, of dit oude of jonge vogels waren.

Als bewijs, dat het volledig uitgekleurd zijn geen zeker kenmerk is, diene de terugvangst van een volledig op kleur zijnde mannetje, dat we zo in de hand als een schoolvoorbeeld van een overjarig dier beschouwden. Het beestje bleek echter op 30 mei 1965 als pullus te zijn geringd en was dus nauwelijks vier maanden oud. Normaal hebben de Baardmezen twee broedsels per jaar. Er zijn echter ook drie broedsels geconstateerd en de mogelijkheid van vier legsels per jaar moet zelfs niet uitgesloten worden geacht. Het is daarom niet verwonderlijk, dat we met zoveel stadia van eerstejaars kleden te doen hadden. Als de Baardmees, zoals dit uit de terugvangst bleek, na vier maanden volkomen is uitgekleurd, zouden de nog niet op kleur zijnde vogels, die in september worden gevangen, van latere broedsels zijn en dan zijn daarin meer variaties aan te treffen, zoals verschillen in snavelkleur en het al dan niet gevlekt zijn van de bovenzijde.

Het is bekend, dat de Baardmezen zeer sterk paarsgewijs leven. Wanneer er één vogel in het net belandde, duurde het niet

lang, of de partner werd ook gevangen. In dit verband verwijzen we, zij het met enige reserve, naar het overzicht van de teruggemelde vogels (tabel 1). Koridon ringde twee Baardmezen, mannetje en vrouwtje, met opeenvolgende nummers en deze werden eveneens tezamen teruggevangen te Shotton in Engeland (17 en 18). Het valt natuurlijk moeilijk te bewijzen, dat dit een echtpaar was. Het mannetje was als eerstejaars geringd en men zou zich daarbij af kunnen vragen, wanneer de Baardmezen tot paarvorming overgaan, tenzij de aanduiding „eerstejaars” niet geheel zeker is. Er zijn meer overeenkomstige gevallen. Hanekamp ringde eveneens een mannetje en vrouwtje op 21 september met een verschil van slechts vier nummers. Beide vogels werden ook op dezelfde plaats, Springhead in Engeland, teruggevangen (15 en 16), zij het met een verschil van enkele dagen. Ook dit kon best een echtpaar zijn geweest. Het ligt er maar aan, in welke volgorde de vogels worden geringd. Meestal worden zij, als het verscheidene exemplaren betreft, uit het net vandaan in een verzamelkooi of in zakjes verzameld en daarna pas geringd. De nrs. 4—5 en 12—13 wijzen eveneens in dezelfde richting. Weliswaar zijn de geslachten van resp. 4 en 12 niet aangegeven, maar aangenomen mag worden, dat deze vrouwtjes betreffen, aangezien de mannetjes als zodanig wel herkend worden.

Uit de Engelse terugmeldingen blijkt duidelijk, dat de trekbewegingen van de Baardmezen over grote afstanden plaatsvonden. In de rubriek „recent reports” in het decembernummer van „British Birds” meldt Ferguson-Lees, dat tot half november 1965 grote aantallen Baardmezen in Engeland

werden gezien tot ver in het zuiden en westen. Ook de kolonie in Engeland te East Anglia werd uitgedund, zodat eveneens de Engelse Baardmezen aan de massale trekbewegingen deelnamen. Aan de Franse en Belgische kust werden grote aantallen van deze vogels waargenomen, terwijl ook twee in Nederland gevangen Baardmezen een Helgoland-ring droegen. De expansiedrift bleek dus in zijn totaliteit plaats te vinden. Tenslotte nog iets over de slaapgewoonte van de Baardmezen. In de literatuur staat, dat waarnemers bij in gevangenschap gehouden vogels zagen, dat het mannetje zijn vleugel beschermend over het vrouwtje heenlegde. Hanekamp echter, die meermaals zijn paartje Baardmezen observeerde, constateerde dit nooit. De vogels zitten wel dicht tegen elkaar aangedrukt te slapen, het mannetje schuift zijn kop onder een vleugel, zodat het erop lijkt dat hij deze over zijn vrouwtje heen legt, vooral omdat de vogels dan „dik” zitten.

We hopen, dat het komend seizoen ons de gelegenheid zal geven, wat meer aandacht te schenken aan de nog onopgeloste vragen rond de Baardmezen. In hoeverre de massale verplaatsingen een decimerende invloed uitoefenden, valt niet te gissen. Ongetwijfeld zal het barre weer in begin februari van dit jaar de Baardmezen ook geen goed hebben gedaan. De laatste berichten over rondzwervende Baardmezen dateren van eind januari. In die tijd werden zowel in de Biesbosch als aan de Diemerzeedijk foeragerende vogelsesignaleerd, tot gezelschappen van 100 exemplaren. Blijft nog de vage hoop, dat de ringresultaten ons ook nog iets te zien zullen geven van de terugtrek.

TABEL 1. Overzicht teruggemelde Baardmezen.

Nummer	Hoedanigheid	Geringd op:	Geringd te:	Terug op:	Terug te:
1. S 90.173	pullus	30-05-65	Knardijk	24-09-65	Knardijk
2. S 14.873	♀ 1e jr.	30-07-65	Zwartemeer	20-10-65	Laaxum
3. S 60.607	♀ volgr.	21-07-65	Knardijk	19-10-65	Griend
4. R 96.854	— 1e jr.	22-09-63	Knardijk	27-10-65	Vlieland
5. R 96.858	♂ overj.	22-09-63	Knardijk	27-10-65	Vlieland
6. S 48.919	— overj.	14-08-65	Lelystad	22-10-65	Vlieland
7. S 116.335	— 1e jr.	12-09-65	Lelystad	25-10-65	Texel
8. S 116.592	♂ 1e jr.	19-09-65	Lelystad	22-10-65	Zuiderworde
9. S 122.552	♀ volgr.	13-10-65	Vlieland	25-10-65	Texel
10. S 62.817	— 1e jr.	28-08-65	Lelystad	06-11-65	Zuiderwoude
11. S 120.369	♂ volgr.	24-09-65	Knardijk	09-10-65	Diemerzeedijk (Amsterdam)
				en 04-12-65	
12. S 120.183	— volgr.	21-09-65	Knardijk	16-10-65	Diemerzeedijk (Amsterdam)
13. S 120.184	♂ volgr.	21-09-65	Knardijk	16-10-65	Diemerzeedijk (Amsterdam)
14. S 79.740	♀ volgr.	21-09-65	Knardijk	09-10-65	Springhead (Kent) Eng.
15. S 79.778	♀ volgr.	22-09-65	Knardijk	30-10-65	Rye Mads (Hertford) Eng.
16. S 79.782	♂ volgr.	22-09-65	Knardijk	04-11-65	Springhead (Kent) Eng.
17. S 14.974	♀ volgr.	06-08-65	Zwartemeer	31-10-65	Shotton (Flintshire) Eng.
18. S 14.975	♂ 1e jr.	06-08-65	Zwartemeer	31-10-65	Shotton (Flintshire) Eng.
19. S 38.366	♀ volgr.	23-09-64	Veluwemeer-N.	16-01-66	Marton Mere (Lancashire) Eng.
				en 23-01-66	
20. S 64.770	♀ volgr.	13-10-65	Texel	12-12-65	IJpolder
21. S 120.148	— volgr.	21-09-65	Knardijk	13-12-66	Bidston (Cheshire) Eng.

Voorts nog twee Nederlandse terugmeldingen van in Duitsland geringde vogels:

Helgoland 9670122. Geringd op 22-09-65 als ♀ in rui te Norderney (Dld.).

Gevangen op 18-10-65 te Vlieland (was op 12-12-65 in de IJpolder met Ned. ring S 122.570).

Helgoland 9670122. Geringd op 22-09-65 als ♀ te Norderney (Dld.).

Gevangen op 12-12-65 in de Grote IJpolders.

In totaal werden in 1965 34 pulli en 2065 volgroeide Baardmezen geringd.

Litteratuur:

Binsbergen, N. en Mr. Mooy, D. (1962), Zien is kennen.

Ferguson-Lees, I. J. (1965), Recent reports, British Birds 58: 527—528.

Speck, B. J. (1965), Baardmannetjes-expansie in 1965. Op het Vinketouw 1: 136—138.

Witherby, H. F. c s. (1958), The Handbook of British Birds.

Yzendoorn, A. L. J. (1966), De Baardmees als broedvogel in het N.H.-Noorderkwartier. De Pieper 5: 14—23.

